

Austatav rektor,
audoktorid ja doktorid *in spe*,
lugupeetav Tartu Ülikooli akadeemiline pere,
mu daamid ja härrad,
kallid sõbrad.

Kui üritada koondada paari lausesse emakeelse Tartu Ülikooli rolli ja tähendust, siis väljendub see eelkõige meie riikluse ja hariduse sidemes. Selle loomises, kinnitamises ja hoidmises.

Viimastel aastakümnetel väljendub see ka enese uues avamises maailmale, julges kõrvutamises parimatega, ambitsioonikate sihtide seadmises ja seeläbi pidevas õppimises.

Täna on ju päris õige päev küsida otsesõnu: kes me oleksime? ja kas me üldse oleksime?, kui meil poleks eestikeelset Tartu Ülikooli?

Eesti iseseisvuse esimese 20 aastaga andis Tartu Ülikool tole aja kohta parima hariduse umbes 15 000 inimesele. Just nemad vedasid meid suurtele kadudele vaatamata uue valguseni välja. Nende, niinimetet eestiaegsete meeste ja naiste väärtustel ning hurdalikul vaimsusel püsis tervena Eesti selgroog, mida okupatsioon ei suutnud murda.

Tartu Ülikool jäi nõukoguliku nõmeduse ja ahistamise kiuste vaimse vastupanu keskuseks, omamoodi intellektuaalseks inkubaatoriks.

Tartu Ülikool on *alma mater*'iks enamikule nende hulgast, kes asusid paarkümmend aastat tagasi taastama Eesti iseseisvust. Kui aeg oli küps, siis siit mindi ja ehitati uuesti üles Eesti riik.

Mistõttu saame ka järeldada, et oleme kultuur-rahvana ja maailma mastaabis üle keskmise eduka riigina olemas põhjusel, et meil on Tartu Ülikool. See pole kaunis pidupäevajutt. See on tõsiasi.

Ükski ülikool, ükski riik ei teki niisama, kuigi me vahel peame neid kõige alguseks. Ka riik ja ülikool on ennekõike inimeste enda looming.

Jaan Poska, Konstantin Päts ja Jaan Tõnisson, aga ka paljud teised Eesti riigi loojad ja ehitajad, on Tartu Ülikooli auväärased vilistlased. Aga nende Tartu Ülikool ei olnud eestikeelne ülikool.

Mitte vähem tähtsad Eesti riigi rajajad ja ehitajad tulid teistest oma aja tunnustatud ülikoolidest: esidiplomaat Ants Piip Peterburist, kirja- ja riigimees Gustav Suits Helsingist ning Eestimaa maavalitsuse esimees Jaan Raamot Königsbergist.

Me ilmselt poleks saanud iseseisvaks ja – mis veelgi olulisem –, me poleks suutnud üles ehitada toimivat riiki, kui meil poleks olnud ülikooliharidusega eestlaste põlvkonda.

Seda haridust saadi paljudest ülikoolidest, ka Tartust. Saadi paljudes keeltes, ka eesti keeles. Aga kesksel kohal oli oma aja parim haridus.

Enam kui sada aastat hiljem, täna, on kese jäänud samaks. Oma riik on lisanud ideaali: me tahame võimaldada oma noortele meie aja parimat kõrgharidust Tartu Ülikoolis ja eesti keeles.

Täna, eestikeelse kõrghariduse ja Tartu Ülikooli 90. juubelil, peame mõtlema niisama julgelt, seadma sama kõrgeid sihte kui meie eelkäijad 90 aastat tagasi. Me ei või puhata eelkäijate loorberitel. Meil lasub vastutus leida vastused tänastele küsimustele.

Need, mööngem, on oluliselt teistsugused kui 90 aastat tagasi. Nagu on teistsugune ka meid ümbritsev keskkond – globaliseerunud maailm ja globaliseerunud eestlus, kus kõik ukSED on igasse suunda valla.

Kuidas tagada nendes oludes eesti rahva, teaduse ja kultuuri ellujäämine? Millist rolli peaks siin täitma Eesti Vabariigi rahvusülikool, meie *Universitas Tartuensis*? Mida ja kuidas teeme, et 25, 50, 100 ja enama aasta pärast oleks põhjust meenutada tänaseid ülikoolijuhte, teadlasi ja kogu akadeemilist peret samasuguse tänuga nagu täna tunnustame oma eelkäijaid? Ja veelgi olemuslikumalt ja õnneks täiesti hüpoteetiliselt: kas tänased Tartu Ülikooli lõpetajad veaksid vajadusel rahva läbi poolsajandi pikkuse öö uue valguseni välja?

Lähiaastatel väheneb Eestis oluliselt kõrgkooli pürgivate noorte arv. Eelarve võimalused jäävad vähemalt nähtavas tulevikus ahtamaks, kui lootsime ja veel mõne aja eest ka kogesime. Meie kõrgharidusmaastik on samal ajal ebamõistlikult killustunud ning kahaneva ressursi pärast käib armutu konkurents ja ületrumpamine.

Eesti väiksus peaks meid sundima leidlikkusele, otstarbekusele ja just nimelt individuaalsele lähenemisele.

Meid ümbritsevat reaalsust ja tuleviku sihte arvestades on kaheldava väärtusega otsuseid langetatud nii riigi poliitilisel kui ülikoolide akadeemilisel tasemel.

Ükski keskkond pole ideaalne. Tartu Ülikool ei jõua ka kõige targemate otsuste ja kõige paksema rahakoti toel kunagi kõigil aladel maailma absoluutsesse tippu. Seetõttu pole ka mõtet langeda masendusse, kui oma eriala absoluutsed tipud, rahvusvaheliste olümpiaadide võitjad, jätkavad haridusteed mõnes teises ülikoolis.

Aga me ei tohiks lahkumise otsust ka liiga kergeks teha. Peame küsima, kas ülikoolide konkurents ühelt ja massiülikooli lähenemine teiselt poolt ikka on Eestile parim valik? Kardan, et mitte.

Kuni heideldakse üliõpilasühikute arvu pärast, siis nihkub paratamatult allapoole ka nõudmiste latt, koos sellega ka kõrghariduse sisu ja diplomite väärtus. Kui laseme sel sündida, siis hääletavad meie võimekad noored jalgadega. Nad ei vali Tartut. Nad ei vali ka Tallinna kõrgkooli. Nad valivad Helsingi, Humboldti, Cambridge'i või Columbia. Neist osa ei tule kunagi tagasi. Nii jääb Eesti ilma oma parimatest ajudest.

Küsigem: kas Tartu Ülikool on Eesti üha nõudlikuma noore esimene valik haridustee jätkamiseks, kas ta jääb selleks? Aus vastus on ...jah ...mõnel erialal tõesti.

See kõik ei kehti vaid üliõpilaste kohta. Kui oleme uhked, et Leningradi Riiklikus Ülikoolis oma juudi päritolu pärast taga kiusatud Juri Lotman tuli maailmatasemel teadust tegema just Tartusse, siis küsigem nagu ajakirjanik Edward Lucas nädal tagasi: kas teeme täna kõik endast oleneva, et uued Lotmanid just Tartu Ülikooli üles leiaksid?

Kas meie õppetoolide ukсед on avatud parimatele õpetlastele, sealhulgas ka parimatele Eesti teadlastele, kelle akadeemiline karjäär on möödunud teistes ülikoolides ja teadusasutustes? Aus vastus on ... jah ... mõnel pool tõesti.

Rahvusvaheliseks muutumise ajastul peame jätkuvalt meeles pidama järgmist: just meie rahvusülikoolil lasub ülesanne arendada emakeelset teadust ning sellega koos eesti teaduskeelt. Kõikides valdkondades. See töö on otseselt suunatud Eesti tuleviku kindlustamisele.

Ometigi teame, et Eesti Teaduse Infosüsteem ei pea teaduse kvaliteedimärgiga publikatsiooniks paljusid, sealhulgas ka Tartu Ülikooli enda kirjastuse poolt üllitatud, enamasti eestikeelseid raamatuid ja artiklikogumikke. Järelikult pole neid töid justkui olemas. Need ei lähe arvesse grantide ja kraadide taotlemise keerukas konkurentsisis.

Me põlastame põhjusega kunagisi aegu, kus eesti filoloogia doktoritööd tuli kirjutada ja kaitsta vene keeles. Aga miks oleme hakanud pidama nüüd loomulikuks, et kõik teaduse nimele pretendeeriv peab olema avaldatud inglise keeles?

Meie koht rahvusvaheliste ülikoolide ja teadusasutuste võrdluspildis sõltub muu hulgas ju ka sellest, kas me iseend, oma teadlasi, oma õppejõude ja oma rahvuslikku teadmist väärtustame.

Kui kogu Eesti vaatab praegu otsivalt ringi ja küsib – kuidas edasi? – siis täpselt sellesama

küsimuse ees seisab ka Eesti haridussüsteem. Täna esitatud küsimustele ei saa vastata president. Seda peavad tegema ülikoolid, Eesti valijad ja valitud, meie kõik.

Ma õnnitlen südamest meie rahvusülikooli 90nda aastapäeva puhul. Tema teened Eesti riigi ja rahva ees on täiesti ainulaadsed, nagu juba varem rõhutasin. Aga ka mure juubilari tuleviku ja tugeva tervise pärast on kindlasti asjakohane. Sestap on õige sõnastada ka tulevikku vaatav sünnipäevasoov: kasutagu ta eelseisvat kümmet aastat nii, et oma sajandal juubelil kümne aasta pärast teaks ta parimaid vastuseid kõigile tänastele küsimustele.

Need küsimused pole vaid Tartu Ülikooli vastata. Tartu Ülikooli tulevik on meie riigi ja rahva ühine hool. Aga neil vastustel on üks ja ainus adressaat. Seesama, kelle jaoks eestikeelne ülikool 90 aastat tagasi loodi.

See adressaat on Eesti rahvas.

Ma tänan.

Videosalvestus [TÜ veebilehel](#)